4.2

Τεχνολογία, αφήγηση, και επιτέλεση στο κοινωνικό θέατρο

ΠΩΣ ΟΙ ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΓΡΑΦΟΥΝ, ΣΚΗΝΟΘΕΤΟΥΝ, ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΝΟΥΝ ΤΙΣ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΥΠΑΡΞΗΣ

Mark Coeckelbergh

Μετάφραση: Ειρήνη Φωλίνα, Γιάννης Περπερίδης

Εισαγωγή

Σήμερα δεν μπορούμε να φανταστούμε την ύπαρξή μας χωρίς τις ψηφιακές τεχνολογίες, οι οποίες εμπλέκονται σε όλες τις πτυχές της καθημερινής μας ζωής. Από τη στιγμή που οι προσωπικοί ηλεκτρονικοί υπολογιστές και το διαδίκτυο ξεκίνησαν να χρησιμοποιούνται ευρέως, και ιδιαίτερα το smartphone το οποίο επιτρέπει (και αναμφισβήτητα ενθαρρύνει) τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών διαρκώς και οπουδήποτε, πολλά από όσα κάνουμε στο σπίτι, στη δουλειά και στον δρόμο διαμεσολαβούνται από τις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ): η συγγραφή κειμένου, η ομιλία, η οργάνωση, η διεξαγωγή έρευνας, καθώς επίσης η εύρεση δρόμου, η ακρόαση μουσικής, η εκμάθηση δεξιοτήτων, οι γνωριμίες, το μαγείρεμα, η φροντίδα κατοικίδιων ζώων και ούτω καθεξής. Ακόμα και η γέννηση και ο θάνατος δεν λαμβάνουν χώρα εκτός του ψηφιακού· το ψηφιακό διέπει τη ζωή και την ύπαρξή μας. Η Lagerkvist[1] μιλά για την «ψηφιακή ύπαρξή» μας. Με ποιον τρόπο μπορούμε να κατανοήσουμε και να αξιολογήσουμε τις εν λόγω τεχνολογίες και την ψηφιακή ύπαρξη;

Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, οι φιλόσοφοι της τεχνολογίας έχουν προσφέρει θεωρητικά εργαλεία που μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε ένα σημαντικό μέρος της φαινομενολογίας αυτών των ψηφιακών-τεχνολογικών εμπειριών και πρακτικών. Για παράδειγμα, η λεγόμενη μετα-φαινομενολογία έχει δείξει τον τρόπο με τον οποίο οι τεχνολογίες διαμεσολαβούν τη σχέση μας (την αντίληψη και την πράξη) με τον κόσμο

1 Amanda Lagerkvist (επιμ.), *Digital Existence: Ontology, Ethics and Transcendence in Digital Culture*, Άμπινγκτον & Νέα Υόρκη: Routledge, 2018.

με διάφορους τρόπους.[2] Στην κριτική θεωρία του ο Feenberg[3] υποστήριξε ότι η χρήση τεχνολογιών δεν είναι απλώς θέμα τεχνολογικής ορθολογικότητας ή το τι κάνουν και ποιους σκοπούς θέτουν οι σχεδιαστές, αλλά εξαρτάται επίσης από τους χρήστες και την εμπειρία τους, καθώς και από τρόπους οικειοποίησης της τεχνολογίας. Αλλά και οι Σπουδές Επιστήμης και Τεχνολογίας εκλαμβάνουν τις τεχνολογίες ως μέρος της κοινωνικής ζωής, ως μέρος των δικτύων ανθρώπων και μη ανθρώπων.[4]

Αυτές οι προοπτικές προσφέρουν έναν γόνιμο τρόπο κατανόησης του αντίκτυπου των ψηφιακών τεχνολογιών στις ζωές μας. Για παράδειγμα, μας επιτρέπουν να περιγράψουμε τον τρόπο με τον οποίο οι ψηφιακές τεχνολογίες, όπως τα smartphones, γίνονται ολοένα και περισσότερο προεκτάσεις του εαυτού μας, όχι κυριολεκτικά αλλά ερμηνευτικά και υπαρξιακά. Καθώς ενσωματώνονται περισσότερο και αναλαμβάνουν έναν ερμηνευτικό ρόλο, έχουν γίνει μέρος του τρόπου με τον οποίο βλέπουμε τον κόσμο, και μάλιστα μέρος του κόσμου μας. Γινόμαστε επίσης πολύ εξαρτημένοι από αυτές. Όπως και άλλες τεχνολογίες, έτσι και τούτες καθορίζουν την υπαρξιακή μας τρωτότητα.[5] Επιπλέον, οι σημερινές ψηφιακές τεχνολογίες μπορούν να προσδώσουν δυνητικά μεγάλο ρόλο στους χρήστες. Αυτές οι τεχνολογίες ενέχουν επίσης πολλές συνέπειες που δεν είχαν τεθεί εξαρχής ως στόχοι από τους προγραμματιστές ή τους χρήστες· δεν αποτελούν απλώς ουδέτερα εργαλεία. Για παράδειγμα, μερικοί συγγραφείς υποστηρίζουν ότι οι προσωπικές και κοινωνικές μας σχέσεις έχουν αλλάξει εξαιτίας των smartphones και της τεχνολογίας των υπολογιστών.[6] Αλλά και οι έξυπνες ψηφιακές τεχνολογίες (συμπεριλαμβανομένων των ψηφιακών βοηθών) συμμετέχουν όλο και περισσότερο σε έναν κόσμο όπου φαίνεται ότι δεν μιλούν μόνο οι άνθρωποι αλλά και τα πράγματα, αυτή τη φορά με την κυριολεκτική σημασία του όρου.

Εντούτοις, εκείνο που συχνά λείπει από τέτοιου είδους αναλύσεις της ψηφιακής μας ύπαρξης είναι η κοινωνική και ιδιαίτερα η χρονική διάσταση της ζωής και της ύπαρξής μας με τις τεχνολογίες. Η εμπειρία μας και η χρήση τους λαμβάνει χώρα εν-τω-χρόνω, και συνδέεται με τη χρονική και αφηγηματική διάσταση της ανθρώπινης (κοινωνικής) ύπαρξης. Στη φιλοσοφία του υπαρξισμού αυτή η διάσταση έχει αναλυθεί από φιλοσόφους

2 Don Ihde, *Technology and the Lifeworld: From Garden to Earth*, Μπλούμινγκτον & Ινδιανάπολις: Indiana University Press, 1990· Peter-Paul Verbeek, *What Things Do: Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design*, University Park, PA: The Pennsylvania State University Press, 2005.

3 Andrew Feenberg, *Between Reason and Experience. Essays in Technology and Modernity*, Καίμπριτζ & Λονδίνο: The MIT Press, 2010. [Σ.τ.μ. Ελληνική έκδοση: *Μεταξύ λόγου και εμπειρίας. Κείμενα για την τεχνολογία και τη νεωτερικότητα*, μτφρ. Γ. Περπερίδης, Θεσσαλονίκη: Ροπή, 2022.]

4 Bruno Latour, *We Have Never Been Modern*, μτφρ. C. Porter, Καίμπριτζ: Harvard University Press, 1993. [Σ.τ.μ. Ελληνική έκδοση: *Ουδέποτε υπήρξαμε μοντέρνοι. Δοκίμιο συμμετρικής ανθρωπολογίας*, μτφρ. Φ. Τερζάκης, Αθήνα: Σύναλμα, 2000.]

5 Mark Coeckelbergh, *Human Being @ Risk: Enhancement, Technology, and the Evaluation of Vulnerability Transformations*, Βερολίνο: Springer, 2013.

6 Sherry Turkle, *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*, Νέα Υόρκη: Basic Books, 2011· Sherry Turkle, *Reclaiming Conversation: The Power of Talk in a Digital Age*, Νέα Υόρκη: Penguin Press, 2015.

όπως ο Heidegger[7] και ο Ricœur·[8] και στη μεταφυσική, η χρονική διάσταση έχει επισημανθεί από φιλόσοφους της οντολογίας του γίγνεσθαι όπως ο Whitehead, ο Bergson, ο Pierce, και ο James (και στην αρχαιότητα ο Ηράκλειτος). Εντούτοις, οι εν λόγω ιδέες δεν έχουν αξιοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό στη σύγχρονη φιλοσοφία της τεχνολογίας.

Το παρόν κεφάλαιο αναλογίζεται τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η χρονική και αφηγηματική διάσταση χρησιμοποιώντας και συζητώντας δύο μεταφορές για να κατανοήσουμε καλύτερα την ύπαρξή μας με την τεχνολογία: τη λογοτεχνία και το θέατρο. Προχωρώντας πέρα από τον Ricœur, ο οποίος χρησιμοποιούσε τη μεταφορά του κειμένου για να μιλήσει για την αφηγηματικότητα, υποστηρίζω μια περισσότερο επιτελεστική προσέγγιση για την ψηφιακή ύπαρξη, και, γενικότερα, μια επιτελεστική προσέγγιση για την κατανόηση και την αξιολόγηση των τεχνολογιών. Αναπτύσσω περαιτέρω προηγούμενες εργασίες σε αυτόν τον τομέα,[9] προκειμένου να υποστηρίξω τη θέση ότι η τεχνολογία *γράφει, κατευθύνει, και οργανώνει την κοινωνική αφήγηση και (πιο γενικά) τη χρονική-επιτελεστική δομή της ζωής μας*.

Η δομή του κεφαλαίου είναι η ακόλουθη. Χρησιμοποιώ πρώτα τη μεταφορά της λογοτεχνίας, η οποία περιλαμβάνει μια απάντηση στον Ricœur και τον Ihde. Στη συνέχεια χρησιμοποιώ τη μεταφορά του θεάτρου απαντώντας στον Goffman, τον Latour, και τον Verbeek. Συνεχίζω με συγκεκριμένες περιπτώσεις για να δείξω τι σημαίνει να χρησιμοποιούμε τα εν λόγω μεταφορικά εννοιολογικά εργαλεία για την κατανόηση των ψηφιακών τεχνολογιών καθώς και των εμπειριών, των πρακτικών, και των ζωών που διαμορφώνουν: έξυπνα τηλέφωνα, κοινωνικά ρομπότ, μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Τελειώνω με μία έκκληση για καλύτερο ερμηνευτικό υλικό, καλύτερο με την έννοια του υλικού που λαμβάνει επαρκώς υπόψη του την κοινωνική, αφηγηματική, χρονική, και επιτελεστική διάσταση (ή διαστάσεις) της ψηφιακής ύπαρξης.

Πρώτη μεταφορά: αφηγηματικές δομές και διαδικασίες

Η πρώτη μεταφορά είναι η λογοτεχνία, συγκεκριμένα η λογοτεχνία με τη μορφή κειμένου η οποία νοείται ως αφήγηση. Μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ δύο τουλάχιστον διαφορετικών στοιχείων που ανήκουν στη μεταφορά. Το πρώτο στοιχείο είναι το κείμενο. Επηρεασμένοι από την αφηγηματική θεωρία του Ricœur —και μέσω του Ricœur, από την *Ποιητική* του Αριστοτέλη— μπορούμε να δούμε το κείμενο ως αφήγηση: υπάρχει μια αφηγηματική-χρονική δομή, συγκεκριμένα, υπάρχουν χαρακτήρες και γεγονότα

7 Martin Heidegger, *Being and Time: A Translation of Sein und Zeit*, μτφρ. J. Stambaugh, Όλμπανι: State University of New York, 1996. [Σ.τ.μ. Ελληνική έκδοση: *Είναι και Χρόνος*, μτφρ. Γ. Τζαβάρας, Αθήνα: Δωδώνη, 1985.]

8 Paul Ricœur, *Time and Narrative*, τόμ. 1, Σικάγο: The University of Chicago, 1983.

9 Mark Coeckelbergh, *Using Words and Things: Language and Philosophy of Technology*, Νέα Υόρκη: Routledge, 2017· Mark Coeckelbergh & Wessel Reijers, «Narrative Technologies: A Philosophical Investigation of the Narrative Capacities of Technologies by Using Ricœur's Narrative Theory», *Human Studies* 39(3), 2016, σ. 325–346.

που συνδυάζονται σε μια πλοκή. Σύμφωνα με τον Ricœur,[10] αυτή η ιστοριογραφία[11] είναι ο τρόπος οργάνωσης ενός συνεκτικού συνόλου. Η ιστορία πρέπει να έχει ένα νόημα. Αλλά ο Ricœur ήδη χρησιμοποιεί το κείμενο ως μεταφορά για την ύπαρξή μας και για τον τρόπο που σχετιζόμαστε με τις ζωές μας. Νοηματοδοτούμε μέσω της αφήγησης. Ο Ricœur λαμβάνει, συνεπώς, σοβαρά υπόψη τη χρονική και πιο συγκεκριμένα την αφηγηματική διάσταση της ύπαρξής μας. Το δεύτερο στοιχείο της μεταφοράς είναι ο συγγραφέας του κειμένου, ο δημιουργός της αφήγησης, ο δρων της ιστοριογραφίας. Αυτό εγείρει, εκ νέου, ερωτήματα σχετικά με το πώς σχετιζόμαστε με τις δικές μας ζωές. Για παράδειγμα, είμαστε πράγματι ο (σημαντικότερος) συν-συγγραφέας των ζωών μας;

Ας εφαρμόσουμε αυτά τα δύο στοιχεία της μεταφοράς στην τεχνολογία. Αρχικά, η τεχνολογία μπορεί να είναι ένας χαρακτήρας στις ιστορίες μας. Μπορούμε να μιλάμε *για* την τεχνολογία. Η τεχνολογία μπορεί επίσης να είναι μέρος των γεγονότων μέσα στις ζωές μας. Μπορεί να είναι μέρος της ιστορίας μας, μέρος της ιστορίας που *ζούμε*. Υπάρχουν όμως και άλλα. Ο Ricœur υποστήριξε ήδη ότι το κείμενο μπορεί να θεωρηθεί ως υπόδειγμα για δράση. Επηρεασμένος από τον Heidegger, ενδιαφερόταν για τη χρονικότητα της ανθρώπινης εμπειρίας και ύπαρξης. Κατανοούμε τι κάνουμε στη ζωή μας ως μια αφήγηση. Με αυτόν τον τρόπο κάνουμε τον χρόνο ανθρώπινο.[12] Ο Reijers και εγώ έχουμε υποστηρίξει πως μπορούμε επίσης να εφαρμόσουμε αυτήν τη σκέψη στις ζωές μας με την τεχνολογία. Η τεχνολογία, όπως ένα κείμενο και μια αφήγηση, διαμορφώνει τον βιωμένο χρόνο μας. Αυτή οργανώνει χαρακτήρες και γεγονότα. Ονομάσαμε το στοιχείο αυτό «αφηγηματικές τεχνολογίες».[13] Για παράδειγμα, αν κάποιος θέλει να οδηγήσει ένα αυτοκίνητο, υπάρχει μια χρονική δομή, μια σειρά γεγονότων: είσοδος στο αυτοκίνητο, εκκίνηση του κινητήρα, αλλαγή ταχυτήτων και λοιπά. Ένα άλλο παράδειγμα: μια γέφυρα μπορεί να μην παίζει απλώς έναν ρόλο στην ιστορία ενός πολέμου ως χαρακτήρας· μπορεί, επιπλέον, να οργανώσει τους ανθρώπους και τα γεγονότα. Η τεχνολογία διαμορφώνει την ιστορία. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι υπ' αυτή την έννοια η τεχνολογία συν-γράφει την αφήγηση. Η τεχνολογία διαμορφώνει τη χρονική δομή των ζωών μας. Έτσι, η τεχνολογία μπορεί να αποτελεί χαρακτήρα στην ιστορία μας, μπορεί όμως να αποτελεί επίσης έναν συν-συγγραφέα.

Για την κατανόηση και την αποσαφήνιση των ψηφιακών τεχνολογιών, τούτο σημαίνει ότι μπορούμε φυσικά να φτιάξουμε ιστορίες γι' αυτές. Για παράδειγμα, ιστορίες για ρομπότ. Το ρομπότ μπορεί να παίξει έναν ρόλο στη ζωή μας. Μπορεί να είναι ένας χαρακτήρας. Αλλά υπάρχει επίσης μια έννοια υπό την οποία μια ψηφιακή τεχνολογία γίνεται δρων που συμμετέχει στη δημιουργία της αφήγησης, συμπεριλαμβανομένης της πραγματοποίησης της ιστοριογραφίας. Μία ψηφιακή τεχνολογία διαμορφώνει τον χρόνο μας οργανώνοντας χαρακτήρες και γεγονότα σε ένα συνεκτικό σύνολο. Έτσι μετατρέπεται σε ένα είδος συγγραφέα της αφήγησης. Για παράδειγμα, μία συγκεκριμένη εφαρμογή που χρησιμοποιώ στο κινητό μου τηλέφωνο συν-γράφει την αφήγηση της ημέρας μου, εντός της οποίας κάνω πράγματα με την εφαρμογή και με άλλους

10 Ricœur, *Time and Narrative*, ό.π.

11 Σ.τ.μ. Μεταφράζουμε ως «ιστοριογραφία» τη λέξη «emplotment» που σημαίνει την τοποθέτηση μιας σειράς ιστορικών γεγονότων σε μία αφήγηση με πλοκή.

12 Ricœur, *Time and Narrative*, ό.π., σ. 52.

13 Coeckelbergh & Reijers, «Narrative Technologies», ό.π.

ανθρώπους σε συγκεκριμένες ώρες. Για παράδειγμα, σε μια δεδομένη στιγμή πηγαίνω για τρέξιμο ή σε συγκεκριμένες χρονικές στιγμές ελέγχω τα μέσα κοινωνικής δικτύωσής μου (και η εφαρμογή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με δελεάζει να τα ελέγχω διαρκώς). Η τεχνολογία οργανώνει τον χρόνο μου· διαμορφώνει μια χρονική δομή. Δεν είναι ένα ουδέτερο εργαλείο. Διαμεσολαβεί την αντίληψη και τη δράση μου, όπως το εννοεί η μετα-φαινομενολογία. Είναι, όμως, σημαντικό να αναγνωρίσουμε και να αντιληφθούμε ότι αυτή η διαμεσολάβηση έχει πάντοτε μια χρονική-υπαρξιακή διάσταση. Η ψηφιακή τεχνολογία διαμορφώνει τον χρόνο και την αφήγησή μου. Μερικές φορές αυτό είναι ξεκάθαρο και κυριολεκτικό, όπως όταν παίζουμε παιχνίδια στον υπολογιστή: η ψηφιακή τεχνολογία συν-δημιουργεί την αφήγηση. Αλλά κατέχει επίσης αυτόν τον ρόλο στη λεγόμενη «πραγματική ζωή». Η τεχνολογία δεν είναι απλώς ένα αντικείμενο που εμφανίζεται εντός μιας ιστορίας ως ένα από τα στοιχεία ή ακόμη και τους χαρακτήρες της (για παράδειγμα, η τεχνητή νοημοσύνη που γίνεται ο χαρακτήρας μιας ιστορίας για το μέλλον της ανθρωπότητας ή ένα κοινωνικό ρομπότ που έχει ένα όνομα και συμπεριλαμβάνεται σε προσωπικές αφηγήσεις)· η τεχνολογία συν-γράφει επίσης την ιστορία, τις κοινωνικο-πολιτιστικές και προσωπικές μας ιστορίες. Αυτό είναι σημαντικό για να σκεφτούμε την ύπαρξή μας, καθώς και τον ρόλο της ψηφιακής τεχνολογίας: η ψηφιακή τεχνολογία διαμορφώνει τη χρονικότητα της ύπαρξης και της εμπειρίας μας. Θα παραθέσω περισσότερα παραδείγματα στη συνέχεια.

Εκείνο που κερδίζουμε με αυτόν τον τρόπο είναι μια υλική ερμηνευτική, όπως αυτή που κάνουν ο Ihde και ο Verbeek, αλλά σε αντίθεση με αυτούς είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε τη χρονική και αφηγηματική διάσταση του «τι κάνει η τεχνολογία»: οι τεχνολογίες διαμεσολαβούν με έναν τρόπο που διαμορφώνει τον ανθρώπινο χρόνο· οργανώνει τις αφηγήσεις μας. Οι ψηφιακές τεχνολογίες ενέχουν επίσης αυτή την αφηγηματική λειτουργία. Επιπλέον, ενώ ο Ihde μιλά για την ενθυλάκωση, χάνει σε μεγάλο βαθμό την επιτελεστική διάσταση της χρήσης της τεχνολογίας. Ο Ihde και ο Verbeek προσφέρουν επίσης μια μετα-φαινομενολογία που δεν συλλαμβάνει πραγματικά τον τρόπο που η τεχνολογία διαμεσολαβεί την κοινωνική ζωή. Προκειμένου να αναπτύξουμε αυτά τα σημεία πρέπει ωστόσο να απομακρυνθούμε από τη λογοτεχνία και το κείμενο μεταβαίνοντας σε μία άλλη μεταφορά: το θέατρο.

Δεύτερη μεταφορά: θεατρικοί ρόλοι και παραστάσεις

Η αφηγηματική θεωρία του Ricœur βασίστηκε στην *Ποιητική* του Αριστοτέλη. Με άλλα λόγια, η αρχική μεταφορά δεν ήταν το κείμενο αλλά το θέατρο. Ο Ricœur χρησιμοποίησε την έννοια της μίμησης του Αριστοτέλη για να δημιουργήσει την αφηγηματική του θεωρία. Πέραν αυτού, εμείς μπορούμε όμως να χρησιμοποιήσουμε τη μεταφορά του θεάτρου πιο άμεσα.

Στις κοινωνικές επιστήμες το θέατρο έχει χρησιμοποιηθεί ως μεταφορά από τον Goffman τη δεκαετία του 1950. Στο *Η παρουσίαση του εαυτού στην καθημερινή ζωή*[14] συ-

14 Erving Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life*, Εδιμβούργο: Social Sciences Research Center, 1956.

νέκρινε την κοινωνική ζωή με το θέατρο. Δίνουμε παράσταση μπροστά σε άλλους. Έχουμε κάθε είδους ρόλο. Για παράδειγμα, στην επαγγελματική της ζωή μπορεί κάποια να έχει τον ρόλο της γιατρού, ενώ στην ιδιωτική της ζωή μπορεί να έχει τους ρόλους της συζύγου και της μητέρας. Επιπλέον, όταν παίζουμε αυτούς τους ρόλους είμαστε «επί σκηνής», αλλά ταυτόχρονα είμαστε στα «παρασκήνια», για παράδειγμα, όταν είμαστε μόνοι στο μπάνιο ή μόνοι στο γραφείο (στη δεκαετία του 1950 χωρίς διαδίκτυο).

Η μεταφορά μπορεί όμως να επεκταθεί. Υπάρχουν περισσότερα στοιχεία: όχι μόνο κοινωνικοί δρώντες· υπάρχει επίσης ένα σενάριο και αυτοί που γράφουν το σενάριο. Όπως γνωρίζουν οι κοινωνιολόγοι (αλλά και ο Wittgenstein για παράδειγμα), η κοινωνική ζωή καθοδηγείται από κανόνες και νόρμες. Τα τελευταία μπορούν να θεωρηθούν συστατικό των «σεναρίων» που μας λένε τι να κάνουμε και πώς να το κάνουμε σε συγκεκριμένες κοινωνικές καταστάσεις. Για παράδειγμα, το να πάω στον γιατρό απαιτεί να παίζω τον ρόλο του ασθενή και να προβώ σε συγκεκριμένες ενέργειες, όπως να περιμένω στην αίθουσα αναμονής. Υπάρχει ήδη ένα σενάριο για το πώς να συμπεριφερόμαστε σε μία τέτοια αίθουσα αναμονής. Η κοινωνική ζωή δεν είναι εξ ολοκλήρου και απόλυτα καθορισμένη και άκαμπτη, αλλά ούτε εξαρτάται πλήρως από το άτομο. Υπάρχει καθορισμός για το πώς να συμπεριφερόμαστε με ορισμένους τρόπους, για παράδειγμα, να σεβόμαστε τη σειρά στην ουρά αναμονής. Μερικές φορές υπάρχει ένας σκηνοθέτης, ο οποίος κατευθύνει τη συμπεριφορά των δρώντων, για παράδειγμα, όταν ένας δάσκαλος κατευθύνει (ή προσπαθεί να κατευθύνει) τη συμπεριφορά των μαθητών, οι οποίοι εκπαιδεύονται στο να παίζουν τον ρόλο του μαθητή (με συγκεκριμένους τρόπους), στο να πειθαρχούν ώστε να συμπεριφέρονται με συγκεκριμένους τρόπους κ.ά.

Για την κατανόηση της τεχνολογίας η χρήση της μεταφοράς του θεάτρου σημαίνει ότι η χρήση της τεχνολογίας θεωρείται μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής, καθώς και ότι η τεχνολογία χρησιμοποιείται ως αντικείμενο και εργαλείο για να συνδράμει στην αναπαραγωγή αυτών των ρόλων, στο γράψιμο του σεναρίου και στη σκηνοθεσία. Για παράδειγμα, μια καθηγήτρια χρησιμοποιεί έναν φορητό υπολογιστή, το PowerPoint, αλλά επίσης τις καρέκλες και τα θρανία της τάξης ως εργαλεία για να παίξει τον ρόλο της, καθώς και για να οργανώσει και να διευθύνει τη συμπεριφορά των μαθητών. Ωστόσο, συνήθως, ούτε η καθηγήτρια ούτε οι σπουδαστές σκέφτονται αυτόν τον ρόλο των επίπλων-τεχνολογιών και του τεχνολογικού εξοπλισμού. Εδώ η μεταφορά του ρόλου μετατοπίζεται ήδη στα μη ανθρώπινα: προφανώς τα πράγματα μπορούν επίσης να κατέχουν έναν ρόλο. Υπάρχει μία έννοια υπό την οποία οι καρέκλες και η διάταξή τους «δρα». Για παράδειγμα, έχει σημασία ο τρόπος που συμπεριφέρονται οι μαθητές, αν κάποιος τοποθετήσει τις καρέκλες σε κυκλικό σχήμα ή αν κάποιος τις τοποθετήσει με γραμμικό τρόπο κατευθυνόμενο προς το μπροστινό μέρος όπου βρίσκεται το γραφείο του καθηγητή. Κάτι τέτοιο μεταβάλλει και (συν-)διοργανώνει την κοινωνική αλληλεπίδραση. Θα μπορούσε κανείς να πει, συνεπώς, ότι η τεχνολογία «δρα», ακόμη ότι «οργανώνει» τον κοινωνικό θεσμό της διδασκαλίας.

Αυτός είναι ο τρόπος που ο Latour, αναλογιζόμενος την τεχνολογία χρησιμοποίησε την εν λόγω μεταφορά (και αργότερα, ακολουθώντας τον Latour, ο Verbeek). Στο κείμενο που συνέγραψε μαζί με την Akrich,[15] καθώς και στο *Ουδέποτε υπήρξαμε μοντέρ-*

15 Madeleine Akrich & Bruno Latour, «A Summary of a Convenient Vocabulary for the Semiotics of

νοι,[16] ο Latour, επηρεασμένος από μία κατεύθυνση στη σημειολογία που χρησιμοποίησε το θέατρο και τις αφηγηματικές μεταφορές,[17] υποστήριξε ότι τα (μη ανθρώπινα) πράγματα επίσης σεναριογραφούν και δρουν· αποτελούν *ενεργούς παράγοντες* [actants]: είναι μη ανθρώπινοι ηθοποιοί. Αυτό δημιουργεί έναν ενδιαφέροντα τρόπο έκφρασης του πώς τα τεχνολογικά αντικείμενα είναι κάτι περισσότερο από απλά εργαλεία για ανθρώπινους σκοπούς. Αυτά καθορίζουν επίσης τους εν λόγω σκοπούς. Για παράδειγμα, οι καρέκλες και τα θρανία (και η χωροταξική τους διαμόρφωση και διάταξη) δεν είναι απλώς εργαλεία, καθώς διαμορφώνουν το είδος της διδασκαλίας που λαμβάνει χώρα.

Ωστόσο, ο Latour και άλλοι εντός της φιλοσοφίας της τεχνολογίας και των Σπουδών Επιστήμης και Τεχνολογίας δεν χρησιμοποιούσαν πάντοτε τη μεταφορά με πολύ στοχαστικό και εμφανή τρόπο, ούτε χρησιμοποίησαν και ανέπτυξαν όλες τις δυνατότητες της μεταφοράς. Για παράδειγμα, το σενάριο είναι μια αφήγηση. Ποια είναι, όμως, η δομή αυτής της αφήγησης; Όπως έχουμε δει, η ιστοριογραφία οργανώνει χαρακτήρες και γεγονότα. Τι συμβαίνει όμως εάν η τεχνολογία, όπως υπαινίχθηκα νωρίτερα, γράφει τις αφηγήσεις μας; Άλλο παράδειγμα: δεν έχουν μιλήσει για τον ρόλο του *σκηνοθέτη*. Ποιος σκηνοθετεί την κοινωνική ζωή των ανθρώπων και των μη ανθρώπων; Μήπως η τεχνολογία αποτελεί επιπλέον ένα είδος σκηνοθέτη της ζωής μας, και κατευθύνει τους δρώντες της κοινωνικής ζωής; Θα μπορούσαν, επί παραδείγματι, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης να θεωρηθούν ένα στάδιο όπου η τεχνολογία όχι μόνο συν-γράφει αλλά επίσης συν-κατευθύνει τις βιωμένες αφηγήσεις μας και τον τρόπο με τον οποίο εκτελούμε τους ρόλους μας; Τέτοιου είδους ερωτήματα μπορούν να τεθούν μόνο εάν αναλύσουμε τη μεταφορά. Τελικά, αυτό που λείπει από τον Latour είναι η ενσώματη-επιτελεστική διάσταση της χρήσης της τεχνολογίας. Τα πράγματα όχι μόνο «δρουν», αλλά δρουν από κοινού με τους ενσώματους ανθρώπους, οι οποίοι δίνουν παράσταση. Ίσως συν-πρωταγωνιστούν. Σε κάθε περίπτωση, όμως, αποτελούν ένα ερμηνευτικά ενεργό κομμάτι ενός επιτελεστικού σκηνικού, όπου οι άνθρωποι δίνουν παράσταση ως *ενσώματα* κοινωνικά όντα. Για παράδειγμα, όταν χρησιμοποιώ το smartphone μου, χρησιμοποιώ μια «ψηφιακή» τεχνολογία, η οποία ίσως «δρα», όμως αυτή η «ψηφιακή» τεχνολογία χρησιμοποιείται από εμένα ως ένας δρων, καθώς και ως ένα *επιτελεστικό, ενσώματο* και κοινωνικό ον. Η σκέψη αυτή αμφισβητεί την οντολογική συμμετρία μεταξύ ανθρώπινων και μη ανθρώπινων (όντων) που η θεωρία δρώντος-δικτύου και οι μη μοντέρνες συλλογικότητες του Latour φαίνεται να υπονοούν. Το να λάβει κανείς σοβαρά υπόψη αυτή την «επιτελεστική» διάσταση, σημαίνει επιπλέον πως οι τεχνολογίες παίζουν έναν ρόλο εντός του χρονικού όλου. Οι ανθρώπινες ζωές και η ύπαρξη έχουν έναν χρονικό χαρακτήρα, όπως και οι ζωές και η ύπαρξη με την τεχνολογία.

Human and Nonhuman Assemblies», στο Wiebe E. Bijker & John Law (επιμ.), *Shaping Technology/Building Society*, Καίμπριτζ: MIT Press, 1992, σ. 259–264.

16 Latour, *We Have Never Been Modern*, ό.π.

17 Algirdas Julien Greimas, *On Meaning: Selected Writings in Semiotic Theory*, Μινεάπολις: University of Minnesota Press, 1987.

Επηρεασμένος από τον Latour, ο Pickering[18] έχει προσανατολιστεί προς μια επιτελεστική προσέγγιση, χωρίς να χρησιμοποιήσει ωστόσο τη μεταφορά του θεάτρου αλλά εκείνη του χορού (ο χορός της μεσολάβησης)· δεν ανέπτυξε όμως περαιτέρω τη μεταφορά (και την εφαρμογή της) και (όπως ο Latour και ο Verbeek) επικεντρώθηκε τόσο πολύ στο να φέρει τα πράγματα στη σκηνή που οι *ανθρώπινες ενσώματες επιτελέσεις* υποχώρησαν στο παρασκήνιο. Επιπλέον, ενώ οι μετα-φαινομενολόγοι συγγραφείς, όπως ο Verbeek, έχουν αποτελεσματικά συλλάβει τις διαμεσολαβήσεις των τεχνολογιών όσον αφορά τη «δράση» τους, ουδέποτε έλαβαν σοβαρά υπόψη τις *κοινωνικές* συνδηλώσεις αυτής της μεταφοράς. Συνεπώς, αυτοί έχασαν μια ενδιαφέρουσα ευκαιρία να αναπτύξουν μια πιο *κοινωνική* φαινομενολογία της χρήσης της τεχνολογίας, της τεχνολογικής εμπειρίας και της ύπαρξης με την τεχνολογία.

Για να εξερευνήσουμε τι μπορούν να κάνουν οι μεταφορές για την κατανόηση της χρήσης, της εμπειρίας και της ύπαρξής μας με τις ψηφιακές τεχνολογίες, ας αναπτύξουμε εν συντομία τρεις περιπτώσεις, παραδείγματα, ή μάλλον *ιστορίες*: το smartphone, τα κοινωνικά ρομπότ και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Περιπτώσεις/παραδείγματα/μικρές ιστορίες για την κατανόηση των ψηφιακών τεχνολογιών με τη χρήση των μεταφορών της αφήγησης και του θεάτρου

Μία πρώτη περίπτωση/παράδειγμα αποτελούν τα *smartphones*. Υποτίθεται ότι είναι φαινομενολογικά και ερμηνευτικά παθητικά εργαλεία που βοηθούν εμάς τους ανθρώπους να πετύχουμε τους σκοπούς μας. Για παράδειγμα, αυτά προορίζονται να μας βοηθούν να μιλάμε με τους φίλους μας, να αναζητούμε τον δρόμο μας, να στέλνουμε e-mails στη δουλειά μας, χωρίς να επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε μία πόλη και χωρίς να διαμορφώνουν οτιδήποτε κάνουμε στην εργασία μας. Αλλά το τι πραγματικά κάνουν, μαζί με εκείνο για το οποίο αυτά σχεδιάστηκαν είναι ακριβώς το εξής: γράφουν επίσης τις ιστορίες μας, σκηνοθετούν τον κόσμο μας και επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ενσαρκώνουμε τους κοινωνικούς-επαγγελματικούς ρόλους μας. Όταν γράφω σε έναν φίλο χρησιμοποιώντας ένα smartphone, δεν γράφω με τον ίδιο τρόπο με τον οποίο θα έγραφα ένα e-mail, πολλώ δε μάλλον ένα γράμμα. Το κινητό συν-σκηνοθετεί και συν-γράφει μαζί με εμένα την αφήγηση που αναπτύσσω με εκείνον τον φίλο. Το κινητό καθοδηγεί τόσο εμένα όσο και τον φίλο μου και διαμορφώνει τα γεγονότα σε πλοκή, αφήγηση, χρονική δομή και διαδικασία που λαμβάνει χώρα και καταγράφεται στην εφαρμογή που χρησιμοποιώ. Όταν αναζητώ τον δρόμο χρησιμοποιώντας το κινητό μου και τον αλγόριθμο της αναζήτησης του Google, δεν περπατώ στην πόλη με τον ίδιο τρόπο που θα περπατούσα αν χρησιμοποιούσα έναν χάρτη ή πολύ περισσότερο, χωρίς καθόλου χάρτη. Το κινητό διαμορφώνει

18 Andrew Pickering, «Material Culture and the Dance of Agency», στο Dan Hicks & Mary C. Baudry (επιμ.), *The Oxford Handbook of Material Culture Studies*, Οξφόρδη: Oxford University Press, 2010· Andrew Pickering, «Being in an Environment: A Performative Perspective», *Natures, Sciences Sociétés* 21, 2013, σ. 77–83.

το σενάριο του ταξιδιού μου μέσα στην πόλη (ένα ταξίδι *εν τω χρόνω*, το οποίο διαμορφώνει παράλληλα τον χρόνο *μου*), στήνει την πόλη με έναν συγκεκριμένο τρόπο, και με τοποθετεί σε ρόλο ενός περαστικού στο ίδιο το κινούμενο σώμα μου. Όταν χρησιμοποιώ το κινητό για να γράψω ένα e-mail για τη δουλειά μου, προκειμένου να συζητήσω ένα οργανωτικό ζήτημα με έναν συνεργάτη, δεν ενσαρκώνω τον ρόλο του καθηγητή με τον ίδιο τρόπο που θα το έκανα αν μιλούσα με τον ίδιο άνθρωπο μέσω τηλεφώνου ή διά ζώσης. Το κινητό σκηνοθετεί μαζί με εμένα τον ρόλο μου, δηλαδή προ-διαγράφει τον τρόπο με τον οποίο θα ενσαρκώσω τον ρόλο του καθηγητή και του συνεργάτη καθόσον χρησιμοποιώ εκείνη την τεχνολογία. Συνεπώς, τα κινητά διαδραματίζουν έναν ερμηνευτικά ενεργό ρόλο στις ζωές μας· αποτελούν σεναριογράφους και σκηνοθέτες. Αυτό το ζήτημα αναδεικνύει στοιχεία που σχετίζονται με την εξουσία: ποιος έχει τη δύναμη να γράψει το δικό μου σενάριο; Οι σχεδιαστές τεχνολογιών και οι εταιρείες τους, για παράδειγμα, φαίνεται να κατέχουν αυτή τη δύναμη. Ποια δύναμη και δυνατότητα δράσης κατέχω ακόμη εγώ ως συγγραφέας των ιστοριών μου; Και στην περίπτωση όπου κατέχω μικρή τέτοιου είδους δύναμη, πώς μπορώ να την ανακτήσω; Μήπως υπάρχουν άλλου είδους πρότυπα σκηνοθεσίας και θεάτρου, στα οποία εγώ ως δρων έχω μεγαλύτερη δυνατότητα δράσης;

Βέβαια, οι ψηφιακές τεχνολογίες είναι συν-δρώντες, επίσης, με μία υπαρξιακή έννοια: εάν κανείς χάσει το κινητό του, για παράδειγμα, καθίσταται ξεκάθαρο το πόσο σημαντικό ήταν το κινητό για την ύπαρξή του και σε ποιον βαθμό είχε μετατραπεί σε κοινωνικό συν-πρωταγωνιστή. Ωστόσο, αυτό φαίνεται πιο κατάλληλο για την περιγραφή συγκεκριμένων περιπτώσεων, κατά τις οποίες το κινητό προϋποθέτει τον ρόλο. Από την άλλη, όμως, η μεταφορά του σεναριογράφου και του σκηνοθέτη φαίνεται να είναι καταλληλότερη για να περιγραφεί ο τρόπος με τον οποίο το κινητό οργανώνει την εμπειρία και τις πρακτικές μας. Το να υποστηρίζει κανείς πως τα πράγματα «δρουν» φαίνεται ορθό σε κάποιες περιπτώσεις, για παράδειγμα σε περιπτώσεις κατά τις οποίες εμφανίζονται (ή εξαφανίζονται) ως μια επίσης σχετικά κοινωνική οντότητα. Αλλά για να εκφραστεί ο ερμηνευτικός ρόλος των ψηφιακών τεχνολογιών στην εμπειρία και την ύπαρξή μας, η μεταφορά του σεναρίου (που έχει χρησιμοποιηθεί ήδη από τον Latour), η μεταφορά του θεάτρου και της επιτέλεσης, αλλά και εκείνη της αφήγησης, είναι εξαιρετικά βοηθητικές, καθώς αναδεικνύουν τον οργανωτικό, σκηνοθετικό (θεατρική μεταφορά και πάλι) και χρονικό-δομικό ρόλο των ψηφιακών τεχνολογιών. Αυτός ο ρόλος δεν σχετίζεται τόσο με πράγματα που συμπρωταγωνιστούν όσο, και κυρίως, με πράγματα που αφηγούνται τις ιστορίες μας και σκηνοθετούν τις παραστάσεις μας. Επιπλέον, γίνεται ξεκάθαρο από το παράδειγμα με την εύρεση του δρόμου πως αυτές οι παραστάσεις είναι πάντοτε ενσώματες — από ανθρώπους. Το κινητό δεν διαμεσολαβεί και δεν διαμορφώνει κάποιον αφηρημένο ανθρώπινο δρώντα (κάτι το οποίο στη σκέψη του Latour μετατρέπεται το ίδιο σε ένα είδος «ενεργού παράγοντα») αλλά συμβάλλει στην αφήγηση της ζωής μου και κατευθύνει ένα κινούμενο σώμα και έναν ενσώματο άνθρωπο — το δικό μου σώμα και το δικό μου συνεκτικό ανθρώπινο είναι ως ενός ανθρώπου-σε-δράση. Όταν ο δρων στη δική μου ιστορία χάσει το τηλέφωνό του, αυτό αποτελεί ένα υπαρξιακό συμβάν που επηρεάζει την επιτέλεση και το ενσώματο ανθρώπινο είναι του, με άλλα λόγια, πράγματι,

την υπαρξιακή του τρωτότητα,[19] η οποία πρέπει να γίνει κατανοητή με ενσώματο, επιτελεστικό τρόπο.

Ένα άλλο παράδειγμα είναι τα *κοινωνικά ρομπότ*. Τα κοινωνικά ρομπότ αποτελούν ρομπότ που έχουν σχεδιαστεί να αλληλεπιδρούν με ανθρώπους με έναν φυσικό, δηλαδή κοινωνικό τρόπο, κατά παρόμοιο τρόπο με εκείνον κατά τον οποίο αλληλεπιδρούν μεταξύ τους οι άνθρωποι σε κοινωνικά πλαίσια. Με μία πρώτη ματιά, φαίνεται πως το ρομπότ αποτελεί ένα απλό εργαλείο και πως οι επονομαζόμενες «κοινωνικές» δυνατότητές του είναι σαν ένα είδος εξομάλυνσης της διάδρασης με τους ανθρώπους. Αυτά αποτελούν δηλαδή ένα εργαλείο, ένα όργανο. Οι στόχοι έχουν τεθεί από τους ανθρώπους. Για παράδειγμα, ο στόχος είναι το να πάρει κανείς φαγητό από το ψυγείο ή η συντροφικότητα ή η παρακολούθηση ενός άρρωστου ηλικιωμένου ανθρώπου. Το γεγονός ότι το ρομπότ αλληλεπιδρά με κοινωνικό τρόπο δεν φαίνεται να έχει ερμηνευτικές ή υπαρξιακές απολήξεις. Δεν φαίνεται να είναι κάτι παραπάνω από ένα περιβάλλον. Ωστόσο, με μία πιο προσεκτική ματιά, οι εμπειρίες, οι πρακτικές και οι ζωές αυτών των φανταστικών ανθρώπων αλλάζουν. Το ρομπότ υπηρέτης αντιμετωπίζεται ως δούλος ή σκλάβος, ενώ ο χρήστης απολαμβάνει τον κοινωνικό ρόλο του αφέντη. Μετά από μία πολύμηνη χρήση του ρομπότ συντροφικότητας, το μοναχικό άτομο ξεκινά να αντιλαμβάνεται πως συντροφικότητα σημαίνει να συνομιλεί με το ρομπότ. Επιπλέον, οι πάροχοι φροντίδας θεωρούν μετά από λίγο πως δεν χρειάζεται να στέλνουν ανθρώπους εφόσον το σύστημα λειτουργεί καλά. Μπορεί το ηλικιωμένο άτομο να λησμονεί την ανθρώπινη επαφή. Ή ίσως να μην μπορεί να ζήσει πλέον χωρίς την παρουσία του ρομπότ από φόβο μην πεθάνει αν αυτό εξαφανιστεί. Οποιαδήποτε και αν είναι η περίπτωση, το ζήτημα είναι πως το κοινωνικό σενάριο μεταβάλλεται από τη στιγμή που εισαχθούν τα ρομπότ. Έτσι προκύπτει μία διαφορετική αφήγηση. Επιπλέον, δεν είναι γεγονός μόνο το ότι το ρομπότ γίνεται ένας συν-πρωταγωνιστής· το ρομπότ επιπλέον συν-γράφει τον τρόπο με τον οποίο οι χρήστες ζουν τη ζωή τους καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί είναι υπαρξιακά τρωτοί. Οι κοινωνικές σχέσεις και τα αισθήματα διαμορφώνονται μέσα από την τεχνολογία που γίνεται κατανοητή ως συν-συγγραφέας και η οποία κατευθύνει τους ενσώματους-επιτελεστικούς ανθρώπους καθορίζοντας τις τρωτές ζωές και την ύπαρξή τους.

Υπάρχει όμως και κάτι ακόμα: μαζί με την κατανόηση των ρόλων της τεχνολογίας, δεν θα πρέπει να λησμονεί κανείς να αναρωτιέται για τους (υπόλοιπους) ανθρώπους, για το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον τους. Και πάλι μπορεί αυτό να κατανοηθεί χρησιμοποιώντας τη μεταφορά του θεάτρου: ποιος γράφει το σενάριο; Ίσως το σενάριο γράφεται από ιστορίες για αφέντες και δούλους. Πρόκειται για πραγματικές και φανταστικές ιστορίες. Ίσως το σενάριο της συντροφικότητας να γράφεται από μία συγκεκριμένη εταιρεία (η οποία προσπαθεί να αποκομίσει κέρδος από αυτό το σενάριο), κάτι που εντοπίζεται στο εσωτερικό μιας συγκεκριμένης κουλτούρας (για παράδειγμα, την καλιφορνέζικη κουλτούρα σε αντιδιαστολή προς την ευρωπαϊκή). Αλλά και το σενάριο του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιείται το ρομπότ φροντίδας επίσης γράφεται από ανθρώπους. Δεν γίνεται όμως απλώς αναφορά σε υλικά πράγματα που πραγματοποιούν μια ενέργεια· είναι επίσης ο τρόπος με τον οποίο αυτά τα πράγματα και τα

19 Coeckelbergh, *Human Being @ Risk*, ό.π.

σενάρια σχετικά με τη χρήση τους αναδύονται. Αυτό το ερώτημα, το οποίο απασχολεί και τις Σπουδές Επιστήμης και Τεχνολογίας, μπορεί πλέον να διαρθρωθεί ως ένα κοινωνικο-επιτελεστικό πρόβλημα: ένα πρόβλημα συγγραφής σεναρίου. Επιπροσθέτως, δεν σχετίζεται μόνο με κοινωνικές διαδικασίες και ομάδες. Στο επίπεδο της διάδρασης, παρά το γεγονός ότι η εν λόγω διάδραση σχεδιάζεται με «φυσικό» τρόπο (κάτι που λανθασμένα υποθέτει πως υπάρχει ένα αμιγές φυσικό σενάριο που αντίκειται στο κοινωνικό), η συμπεριφορά του ανθρώπου (ο τρόπος με τον οποίο αυτός πρέπει να συμπεριφερθεί απέναντι στο ρομπότ, ο τρόπος με τον οποίο αυτός κάνει κάτι όπως το να πιάσει μια μπίρα κ.ά.) γράφεται από το ρομπότ και εμμέσως από εκείνους οι οποίοι σχεδίασαν, πούλησαν και διένειμαν το ρομπότ. Όπως και στην περίπτωση του smartphone, το εν λόγω ζήτημα εγείρει ερωτήματα που άπτονται της εξουσίας και της πολιτικής. Μπορεί γι' αυτό να ευθύνεται το γεγονός ότι το ρομπότ γίνεται ένας συν-πρωταγωνιστής, ένας δρων μέσα στο σπίτι μας. Πολύ περισσότερο, όμως, αυτό συν-γράφει και κατευθύνει τις ιστορίες μας. Αλλά ποιος γράφει τις ιστορίες που διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο το ρομπότ κάνει τα παραπάνω; Ποιος κατευθύνει το πώς και το τι σκηνοθετεί το ρομπότ;

Επιπλέον, αν δούμε τι γίνεται στο επίπεδο της διάδρασης μεταξύ ανθρώπου και ρομπότ, ο υπαρξιακός αντίκτυπος του ρομπότ δεν είναι μόνο ένα ζήτημα απλών ενεργειών ή απλώς επίτευξης στόχων με έναν αφηρημένο τρόπο· το ρομπότ γράφει και κατευθύνει, πολύ συγκεκριμένα, την ενσώματη ερμηνεία των ανθρώπινων δρώντων. Η κοινωνική ζωή σχετίζεται επίσης με σωματικές κινήσεις. Για παράδειγμα, κατά τη διάδραση με το ρομπότ συντροφικότητας, ένας ανθρώπινος δρων θα ωθηθεί να πραγματοποιήσει συγκεκριμένες γκριμάτσες. Αυτό συμβαίνει διότι υπάρχει ήδη ένα κοινωνικό σενάριο για την ομιλία με άλλους· διότι αυτό το σενάριο έχει χρησιμοποιηθεί και υιοθετηθεί από τους σχεδιαστές του ρομπότ, οι οποίοι συν-γράφουν και κατευθύνουν την ιστορία του χρήστη· τέλος, επειδή *όλα αυτά τα σενάρια ενέχουν πάντοτε μια ενσώματη-επιτελεστική διάσταση*. Αυτές οι διαστάσεις φαίνεται να λείπουν από τις αρκετά αφηρημένες ιστορίες των Latour, Verbeek και Pickering — αφηρημένες όχι με την έννοια της απόστασης από την υλικότητα των πραγμάτων και των ιδιοτήτων τους, αλλά πολύ αφηρημένες όταν φτάνει η συζήτηση στην ενσώματη-επιτελεστική διάσταση του τι κάνουν οι άνθρωποι.

Η περίπτωση των κοινωνικών ρομπότ βοηθά στο να διαφωτιστεί και η χρονική διάσταση: όταν το ρομπότ υπηρέτης ή το ρομπότ σύντροφος εισέρχονται στην οικιακή ζωή αναδιαμορφώνουν τους ανθρώπους και τους μη ανθρώπους ως χαρακτήρες και γεγονότα μιας ιστορίας. Ξαφνικά η ιστορία παύει να πηγαίνει κάπως έτσι: «Ο κ. Χ παίρνει μια μπίρα από το ψυγείο» και γίνεται κάπως έτσι: «Ο κ. Χ παραγγέλνει μία μπίρα στο ρομπότ υπηρέτη του». Αυτό οδηγεί σε μία διαφορετική αλληλουχία γεγονότων, σε μία διαφορετική πλοκή, σε διαφορετικούς χαρακτήρες (αφέντης και υπηρέτης), και τέλος, όπως στις τραγωδίες που μελέτησαν ο Αριστοτέλης και (εμμέσως) ο Ricœur, σε ένα διαφορετικά νοηματοδοτημένο όλον στο τέλος της ιστορίας. Δημιουργούνται διαφορετικά κοινωνικά νοήματα. Επιπλέον, η ηλικιωμένη κυρία στην ιστορία μας, η οποία ανησυχεί μήπως σταματήσει να την παρακολουθεί το ρομπότ (η οποία ωστόσο δεν φοβάται μήπως δεν την επισκεφτούν οι συγγενείς — και πάλι το νόημα έχει μεταβληθεί) βιώνει τον *χρόνο* της με διαφορετικό τρόπο. Ο χρόνος της παύει πλέον να είναι η αναμονή

μέχρι να έρθει να την επισκεφτεί η κόρη της. Αντιθέτως, γίνεται ο χρόνος μέχρις ότου σταματήσει η παρακολούθηση, κάτι το οποίο θα σήμαινε πως έχει φτάσει, γι' αυτήν, το πλήρωμα του χρόνου. Πρόκειται, ίσως, για ένα αρκετά μακάβριο παράδειγμα και νοητικό πείραμα, αλλά ένα παράδειγμα που φανερώνει πως οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν υπαρξιακό αντίκτυπο. Δεν αποτελούν, σε καμία περίπτωση, απλώς εργαλεία. Αυτές μεταβάλλουν το εν-τω-χρόνω-είναι και, στο συγκεκριμένο παράδειγμα, το είναι-προς-θάνατον, για να το πω με έναν πιο χαϊντεγκεριανό τρόπο. Οι ψηφιακές τεχνολογίες αναδιαμορφώνουν την ανθρώπινη εμπειρία ως προς την αφηγηματικότητα και τη χρονικότητά της.

Μία τελευταία περίπτωση που θα αναλύσω και θα ερμηνεύσω σε αυτό το κείμενο είναι τα *μέσα κοινωνικής δικτύωσης*. Έχω ήδη αναφερθεί σε αυτά σε ό,τι προηγήθηκε. Είναι ένα πολύ καλό παράδειγμα μιας αρκετά παρεμβατικής τεχνολογίας, η οποία είναι συνδεδεμένη με το smartphone και τις επιπτώσεις του (και συχνά με τα ρομπότ, όπως για παράδειγμα, όταν αυτά ενεργούν ως ψηφιακοί βοηθοί για την επικοινωνία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης). Χρειάζονται ωστόσο και αυτά τη δική τους ανάλυση.

Όταν χρησιμοποιώ τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αμέσως φαίνεται σαν να χρησιμοποιώ (ακόμη) ένα εργαλείο για επικοινωνία με άλλους ανθρώπους. Για παράδειγμα, χρησιμοποιώ μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου να διατηρήσω την επαφή με φίλους και συνεργάτες που ζουν μακριά, σε άλλες χώρες, ή για να δημοσιεύσω κάτι σχετικό με τις δραστηριότητες της δουλειάς μου. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook ή το Twitter, φαίνεται συνεπώς να αποτελούν ουδέτερα εργαλεία που δεν παρεμβαίνουν στις ιστορίες μου, στον τρόπο με τον οποίο νοηματοδοτώ τη ζωή μου, στον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικές νόρμες διαμορφώνουν τις πράξεις μου κ.λπ. Η κοινωνική ύπαρξή μου φαίνεται ως κάτι που έχει διαμορφωθεί από ανθρώπους —από εμένα και από άλλους— οι οποίοι συν-κατευθύνουν τη ζωή μου και συν-γράφουν τις ιστορίες μου. Αλλά και πάλι, αυτή η εντύπωση είναι παραπλανητική και απατηλή. Αληθεύει, πράγματι, πως οι άνθρωποι κάνουν όλα τα παραπάνω. Αλλά τα μη ανθρώπινα διαδραματίζουν επίσης έναν ρόλο. Ποιον *ρόλο* όμως; Μπορούν να είναι συν-πρωταγωνιστές, όπως όταν ένας λογαριασμός στο Twitter αποδεικνύεται τελικά ότι αποτελούσε ένα αυτοματοποιημένο σύστημα που παρήγαγε τα tweets. Συχνότερα, όμως, αν άνθρωποι γράφουν αυτά τα tweets, το ίδιο το μέσο Twitter κατέχει έναν διαφορετικό ρόλο: αυτό αποτελεί τον σεναριογράφο και σκηνοθέτη της κοινωνικής μου ζωής. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν να θεωρηθούν σεναριογράφοι και σκηνοθέτες, εφόσον οργανώνουν τις αφηγήσεις μας, καθώς και τις ενσώματες ερμηνείες μας, δημιουργώντας νέες χρονικές δομές, νέες κοινωνικές, επιτελεστικές διαδικασίες και, εντέλει, νέα νοήματα. Για παράδειγμα, δημιουργούν μια συγκεκριμένη σειρά γεγονότων και μια πλοκή, συμπεριλαμβάνοντας ανθρώπους και μη ανθρώπους: ξυπνάω, ελέγχω τον λογαριασμό στο Twitter μου (στο κινητό μου), στη συνέχεια, πηγαίνω στην τουαλέτα κ.ά. Έτσι έχει αλλάξει το ίδιο το νόημα του «ξυπνάω». Επιπροσθέτως, αυτό δεν αποτελεί απλώς μία διαφορετική αφήγηση όπως σε ένα «διαφορετικό κείμενο»· αποτελεί μια ουσιωδώς διαφορετική αφήγηση και πλοκή, μιας και συμπεριλαμβάνει εμένα και το σώμα μου. Όχι μόνο ο κοινωνικός μου ρόλος ως

επαγγελματία, αλλά επίσης οι κινήσεις μου συν-γράφονται και συν-κατευθύνονται από την τεχνολογία.

Συνεπώς, εδώ η τεχνολογία δεν αποτελεί μονάχα έναν συν-δρώντα ή ένα υλικό αντικείμενο που αναλαμβάνει στη συνέχεια έναν ρόλο, όπως συμβαίνει στον Latour ή τον Verbeek. Αυτή αποτελεί, αντιθέτως, σεναριογράφο και σκηνοθέτη και κατέχει αυτόν τον ρόλο όχι τόσο ως αντικείμενο αλλά ως τεχνολογική δομή και διαδικασία. Το υλικό αντικείμενο λαμβάνει έναν ρόλο σε ένα ευρύτερο χρονικό και δομικό όλον· αποτελεί ένα (μη ανθρώπινο) στοιχείο σε αυτό το όλον, έναν ρόλο. Αποτελεί μέρος της ιστορίας μου και μέρος της τεχνολογίας που γράφει και κατευθύνει την ιστορία μου. Η περιγραφή των εν λόγω ρόλων με όρους υλικού αντικειμένου που δρα δεν διαφωτίζει την κατάσταση, αλλά μάλλον προκαλεί σύγχυση. Το υλικό αντικείμενο είναι μόνο ένα μέρος της ευρύτερης τεχνολογικής-επιτελεστικής διαδικασίας, κατά την οποία οι άνθρωποι παίζουν ως ενσώματα και κοινωνικά όντα, και κατά την οποία η ακριβής χρήση καθώς και οι απροσδόκητες συνέπειες των αντικειμένων γράφονται και σκηνοθετούνται από την «τεχνολογία» που γίνεται αντιληπτή όχι μόνο ως αντικείμενο αλλά με έναν ευρύτερο, πιο οντολογικό και στραμμένο προς τη διαδικασία τρόπο. Δεν έχουμε πλέον μια οντολογία των ανθρώπων και των πραγμάτων. Δεν υπάρχει δίκτυο. Σημασία δεν έχει πλέον το τι «είναι», αλλά το τι συμβαίνει, ο τρόπος με τον οποίο εξακολουθεί να συμβαίνει, και πού καταλήγει. Σημασία έχουν η αφήγηση και το έργο, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο οι ψηφιακές τεχνολογίες γράφουν αυτές τις αφηγήσεις και σκηνοθετούν τα εν λόγω έργα.

Για την ηθική και πολιτική της τεχνολογίας το ερώτημα είναι το εξής: ποιος ή τι γράφει την αφήγηση και ποιος ή τι σκηνοθετεί το έργο; Ποιοι ενσώματοι-επιτελεστικοί άνθρωποι κατευθύνονται; Ποιοι άνθρωποι και ποια μη ανθρώπινα ανα-διοργανώνονται σε μία νέα πλοκή; Ποιος και τι έχει τη δύναμη να σχηματίζει τον τρόπο που παίζουμε και ερμηνεύουμε την κοινωνική ζωή; Ποιος και τι γράφει αυτές τις ιστορίες ανθρώπων και πραγμάτων; Πώς δομείται και αναδομείται η κοινωνική και χρονική μας ύπαρξη; Ποια είναι τα νέα νοήματα που δημιουργούνται σε αυτές τις κοινωνικές-επιτελεστικές διαδικασίες; Ποιος είναι ο αντίκτυπός τους στην κοινωνική και επιτελεστική ύπαρξή μας;

Στην περίπτωση των ψηφιακών τεχνολογιών, όπως τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα ανωτέρω ερωτήματα πρέπει να τεθούν ρητά, καθώς αυτά διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο ενεργούμε και νοηματοδοτούμε τα γεγονότα, καθώς επίσης το τι πραγματικά κάνουμε και το «τι συμβαίνει»: τι συμβαίνει «στον κόσμο», αλλά επιπλέον τι συμβαίνει στη ζωή *μου*. Τα εν λόγω μέσα αναδιαμορφώνουν τον χρόνο *μου* και τον χρόνο *μας*: όχι μόνο και όχι τόσο πολύ το πώς οργανώνω τον χρόνο μου (τον «αντικειμενικό» χρόνο) όσο, και κυρίως, το πώς *βιώνω* τον χρόνο και το πώς σχηματίζεται ο κοινωνικός χρόνος. Για παράδειγμα, μπορεί να βιώνω τον χρόνο (άρα και τη ζωή), καθώς και την κοινωνική ζωή σαν μια ακολουθία από δημοσιεύσεις/γεγονότα και απαντήσεις σε αυτά. Η τεχνολογία δεν καταγράφει απλώς, αλλά πολύ περισσότερο θέτει ενεργητικά σε πλοκή τη ζωή μου και δομεί τον χρόνο μου και τον χρόνο μας. Η δημόσια ζωή μετατρέπεται σε ένα δίκτυο από χρονολόγια. Επιπροσθέτως, η τεχνολογία δεν μου δίνει απλώς τη δυνατότητα να αναπαραστήσω τη ζωή μου προσθέτοντας περιεχόμενο που είναι ήδη διαμορφωμένο πριν από τη δημοσίευση. Το περιεχόμενο διαμορφώνεται από το ίδιο το

μέσο, εφόσον ήδη ζω «μέσα» στο μέσο και «προς» τη δημοσίευση, την αντίδραση, το Like κ.ά. Ο χρόνος και η ζωή μου έχει μετατραπεί σε «Facebook ζωή», «Twitter ζωή» κ.ά. Δεν ενεργώ «εντός» των μέσων κοινωνικής δικτύωσης μονάχα όταν χρησιμοποιώ μια συγκεκριμένη εφαρμογή. Ενεργώ διαρκώς *ως* ένας δρων σε αφηγήσεις και έργα που έχουν συν-γραφεί από την τεχνολογία και πράγματι από τους ανθρώπους που κρύβονται πίσω από την εκάστοτε τεχνολογία, οι οποίοι με αυτόν τον τρόπο ασκούν εξουσία πάνω μου, στον χρόνο και στη ζωή μου. Όταν χρησιμοποιώ το Facebook, δημιουργώ, βιώνω και ζω την αφήγησή μου μέσα από την τεχνολογία, λαμβάνοντας υπόψη το σενάριο και τις υποδείξεις της στους κοινωνικούς ρόλους και στις ενσώματες ερμηνείες μου. Όταν βρίσκομαι offline, δεν βρίσκομαι στο παρασκήνιο· βρίσκομαι ακόμη στη σκηνή και δρω μέσα σε ένα έργο που δεν γράφεται μόνο από εμένα, αλλά και από άλλους, καθώς και από τις τεχνολογίες και τα μέσα που χρησιμοποιώ.

Τα παραπάνω είναι διαφωτιστικά για τον υπαρξιακό αντίκτυπο των ψηφιακών τεχνολογιών, ειδικά όταν αυτές είναι διαδραστικές όπως τα smartphones, τα κοινωνικά ρομπότ και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Αυτά δεν αποτελούν ουδέτερα εργαλεία αλλά διαμορφώνουν το τι κάνουμε (ως κοινωνικοί δρώντες), τον τρόπο που το κάνουμε (ως ενσώματα-επιτελεστικά όντα), το *πότε* το κάνουμε (σε ποιον χρόνο και με ποια σειρά), καθώς και το πώς νοηματοδοτούμε όλα τα παραπάνω. Οι εν λόγω άνθρωποι και μη άνθρωποι αποτελούν συγγραφείς και σκηνοθέτες των ζωών μας ως κοινωνικά, χρονικά, επιτελεστικά και νοηματοδοτούντα όντα.

Μήπως όλη η ανωτέρω ανάλυση καταλήγει στο ότι οι εν λόγω τεχνολογίες είναι κάτι κακό; Το να συναγάγει κανείς αυτό το συμπέρασμα είναι κάπως ακραίο. Θα προσπαθήσω να διατυπώσω και να διευκρινίσω εκείνο που θεωρώ πως μπορεί να συναχθεί από την παραπάνω ανάλυση, και γενικότερα από την πρόταση για μια πιο προσανατολισμένη στην επιτέλεση προσέγγιση της τεχνολογίας και συγκεκριμένα των ψηφιακών τεχνολογιών — μια προσέγγιση που είναι πλέον εμφανέστερα επηρεασμένη από τις αφηγηματικές και θεατρικές μεταφορές.

Συμπέρασμα: προς μια περισσότερο αφηγηματική και προσανατολισμένη στην επιτέλεση προσέγγιση

Κατά τον εικοστό αιώνα η ερμηνευτική εστίασε περισσότερο σε ένα μέσο ή τεχνολογία (το κείμενο) και στη γλώσσα. Ας σκεφτούμε τον Ricœur ξανά, καθώς και τις μεταμοντέρνες προσεγγίσεις. Ανταποκρινόμενη σε αυτό, η εμπειρικά προσανατολισμένη φιλοσοφία της τεχνολογίας όπως η μετα-φαινομενολογία (Ihde, Verbeek) και η θεωρία του Latour απομακρύνθηκαν από το κείμενο και τη γλώσσα και στράφηκαν προς τα υλικά αντικείμενα, προς τα πράγματα. Κάτι όμως χάθηκε στον δρόμο: τα αντικείμενα απομονώθηκαν από τις χρονικές δομές και τις αφηγήσεις της ζωής μας σε ό,τι αναδείχθηκε πως ήταν αχρονικά είδη φαινομενολογικής και ερμηνευτικής ανάλυσης των τεχνολογικών πρακτικών και της ύπαρξης. Επιπλέον, όπως και η προγενέστερη φαινομενολογία, έτσι και η μετα-φαινομενολογία του Ihde και του Verbeek απέτυχε να στοχαστεί αποτελεσματικά την κοινωνική διάσταση της χρήσης της τεχνολογίας.

Το παρόν κεφάλαιο έχει διδαχθεί από αυτές τις προσεγγίσεις και υποστηρίζει πως χρειάζεται να δοθεί περισσότερη προσοχή στη χρονική, αφηγηματική, κοινωνική, ενσώματη και επιτελεστική διάσταση της ζωής και της ύπαρξης μέσα από την (ψηφιακή) τεχνολογία. Γι' αυτόν τον σκοπό έχω καταβάλει προσπάθεια να αναπτύξω σε ανώτερο επίπεδο τις αφηγηματικές, θεατρικές και επιτελεστικές μεταφορές. Έχω χρησιμοποιήσει τις μεταφορές της αφήγησης και του θεάτρου προκειμένου να φέρω στην επιφάνεια αυτή την κοινωνικο-χρονική και κοινωνικο-επιτελεστική διάσταση, παρέχοντας στο μεταξύ έναν τρόπο να συμπληρωθούν τα κενά που αναφέρθηκαν. Τούτη η προσπάθεια έχει καταλήξει σε μία οπτική ως προς την τεχνολογία, σύμφωνα με την οποία αυτή δεν αποτελεί απλώς κάτι που χρησιμοποιούμε *στις* ερμηνείες μας και για την οποία μιλάμε *στις* αφηγήσεις μας, ούτε και έναν δυνητικό συν-δρώντα (ενεργό παράγοντα), αλλά έναν συγγραφέα και σκηνοθέτη των ερμηνειών και των αφηγήσεων. Ως τέτοιος σχηματίζει ενεργητικά και διαμορφώνει τις κοινωνικο-χρονικές δομές και τις δραστηριότητες της ζωής και της ύπαρξής μας. Οργανώνει τον τρόπο που ενεργούμε και αλληλεπιδρούμε. Οργανώνει τον χρόνο μου, τον χρόνο σου, τον χρόνο μας.

Χρησιμοποιώντας παραδείγματα και μικρο-αφηγήσεις έδειξα τον τρόπο με τον οποίο η αφηγηματική και επιτελεστική προσέγγιση μας βοηθά να κατανοήσουμε τις τεχνολογικές πρακτικές, καθώς και την ύπαρξη μαζί με τις ψηφιακές τεχνολογίες και, πιο συγκεκριμένα, μας βοηθά να αντιληφθούμε τις χρονικές και αφηγηματικές τους διαστάσεις. Η χρήση αφηγηματικών και θεατρικών μεταφορών, συγκεκριμένα, η συγγραφή σεναρίων και η σκηνοθεσία βοήθησε να αρθρωθούν και να αναδειχθούν ορισμένες από τις φαινομενολογικές και ερμηνευτικές προεκτάσεις των ψηφιακών τεχνολογιών που δεν μπορούσαν με ευκολία να γίνουν αντιληπτές με τη γλώσσα της δυνατότητας δράσης ή, ακόμη, με τη γλώσσα των δρώντων και ενεργών παραγόντων.

Γενικότερα, για την κατανόηση της τεχνολογίας, αυτή η προσέγγιση μας ωθεί προς μια καλύτερη, πληρέστερη ερμηνευτική και μετα-φαινομενολογία των υλικών, η οποία έχει ως γνωστικό αντικείμενο τον ερμηνευτικά ενεργό ρόλο της τεχνολογίας με τέτοιο τρόπο που α) εστιάζει περισσότερο στον αντίκτυπο της κοινωνικής χρονικότητας και β) αντιλαμβάνεται τα ανθρώπινα όντα ως ενσώματους επιτελεστές εντός χρονικών διεργασιών, ως αφηγηματικά άτομα και αφηγηματικούς δρώντες που νοηματοδοτούν, καθώς και ως όντα που (ίσως αναπόφευκτα;) επίσης πάντοτε συν-οργανώνουν, συν-κατευθύνουν και συν-γράφουν τις ιστορίες και τα έργα των άλλων.

Επιπλέον, το γενικότερο επιχείρημα από κοινού με την ανάλυση των ψηφιακών τεχνολογιών βοήθησαν να αντιληφθούμε ορισμένα από τα κανονιστικά ζητήματα που σχετίζονται με τη ζωή με τις ψηφιακές τεχνολογίες. Με την εστίασή της στο κοινωνικό, καθώς και με τη διερώτηση όχι μόνο σχετικά με το *τι* γράφει και κατευθύνει τον αφηγηματικό χρόνο μας αλλά και *ποιος* διαμορφώνει και ποιος θα έπρεπε να διαμορφώνει αυτό τον αφηγηματικό χρόνο, η εν λόγω προσέγγιση εγκαινιάζει έναν τρόπο να συζητάμε για τις κανονιστικές επιπτώσεις των τεχνολογιών, συμπεριλαμβανομένων και των ψηφιακών τεχνολογιών, στους ανθρώπους και τις κοινωνίες τους. Με αυτόν τον τρόπο, συμβάλλει και στην ηθική και πολιτική της τεχνολογίας.

Για τις ψηφιακές τεχνολογίες, αυτό σημαίνει πως έχουμε πλέον περισσότερα και ορισμένες φορές καλύτερα θεωρητικά εργαλεία (τις μεταφορές) όχι μόνο για την

κατανόησή τους, αλλά και για την *εκτίμηση* τόσο των ίδιων όσο και της ψηφιακής ύπαρξης. Τα αποτελέσματα των εν λόγω εκτιμήσεων δεν μπορούν να οριστούν εκ των προτέρων ή αόριστα. Το κεντρικό ζήτημα δεν είναι ότι οι ψηφιακές τεχνολογίες αποτελούν κάτι κακό· σημασία έχει πως με αυτά τα εργαλεία (τις μεταφορές) μπορούμε να εκτιμήσουμε με μεγαλύτερη ακρίβεια τι κάνουν οι άνθρωποι και οι μη άνθρωποι που εμπλέκονται με αυτές τις τεχνολογίες και να φανταστούμε τι θα έπρεπε να κάνουν. Μπορούμε να προσπαθήσουμε να βεβαιωθούμε πως γράφονται καλύτερες αφηγήσεις και πως άνθρωποι και μη άνθρωποι κατευθύνονται με καλύτερους τρόπους.

Για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών, συμπεριλαμβανομένων και των ψηφιακών τεχνολογιών, η κατάληξη αυτή σημαίνει πως τέτοιου είδους δραστηριότητες δεν είναι μόνο τεχνικές αλλά ενέχουν τόσο αφηγηματική-υπαρξιακή όσο και κοινωνική-επιτελεστική σημασία. Αποτελούν επίσης επιτελέσεις που έχουν κανονιστικές επιπτώσεις. Εάν αληθεύει αυτή η προσέγγιση, τότε ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη μιας (ψηφιακής) τεχνολογίας σημαίνει επίσης τη συγγραφή του σεναρίου της ζωής των ανθρώπων, καθώς και τη σκηνοθεσία των αφηγήσεών τους. Οι σχεδιαστές μπορούν να ιδωθούν ως συν-σεναριογράφοι και ως συν-σκηνοθέτες της ζωής μας. Εκτός αυτού, συμβάλλουν στη νοηματοδότηση της ζωής μας διαμέσου των τεχνολογιών, εφόσον οι τεχνολογίες που σχεδιάζουν διαμορφώνουν τη χρονική-αφηγηματική διάσταση της ζωής και της ύπαρξής μας. Μέσω αυτού του ρόλου ασκούν εξουσία πάνω μας.

Συνεπώς, αν αληθεύει πως η ανάπτυξη τεχνολογιών επενδύεται ηθικά και πολιτικά ενώ έχει ακόμη και μία υπαρξιακή σημασία, τότε είναι αναγκαίο να αναστοχαστούμε σχετικά με τον τρόπο που θα έπρεπε να (ανα)διοργανώσουμε τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη των νέων (ψηφιακών) τεχνολογιών. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως *εφόσον οι τεχνολογίες ενέχουν αυτούς τους ερμηνευτικούς και υπαρξιακούς ρόλους*, δεν μπορούμε να τις αφήνουμε στα χέρια των λίγων σχεδιαστών, των εταιρειών κ.ά., και πως είναι αναγκαία μία πιο δημοκρατική συμμετοχή στις αποφάσεις σχετικά με τις νέες τεχνολογίες. Το επιχείρημα αυτό ευθυγραμμίζεται με το κάλεσμα για πιο υπεύθυνες καινοτομίες. Ας σημειωθεί επίσης πως στην πράξη συχνά ο σχεδιασμός ενέχει *ήδη* αρκετά συμφέροντα, για παράδειγμα των πελατών μιας εταιρείας σχεδιασμού. Αποτελεί συνεπώς πρόκληση η αναζήτηση συμφερόντων που δεν συμπεριλαμβάνονται αλλά θα έπρεπε, και δυνητικά, να αναδιοργανωθεί ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη με διαφορετικό τρόπο.

Το μόνο σίγουρο είναι πως αυτή η προσέγγιση δεν είναι πλήρως ανεπτυγμένη. Το παρόν κείμενο αποτέλεσε μία πρώτη προσπάθεια ανάπτυξης, αλλά χρειάζεται να γίνει ακόμη πολλή δουλειά σε αυτό το πεδίο. Για παράδειγμα, κάποιος θα μπορούσε να εξερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν (άλλες και περισσότερες) οντολογίες του γίγνεσθαι, προκειμένου να αναπτυχθεί περαιτέρω η πτυχή της χρονικότητας σε σχέση με τις τεχνολογίες. Θα μπορούσε, επίσης, να αναφερθεί κανείς περισσότερο στην εξουσία, ενσωματώνοντας για παράδειγμα περισσότερες ιδέες του Foucault σχετικά με την εξουσία. Βοηθητικές θα ήταν επίσης και συνεργασίες με ανθρώπους από τις (επιτελεστικές) τέχνες, προκειμένου να κατανοηθούν σε μεγαλύτερο βάθος και να διευρυνθούν οι μεταφορές, να ακονιστούν δηλαδή τα εργαλεία. Επιπλέον, θα μπορούσε κανείς να προσθέσει περισσότερα εργαλεία στο θεωρητικό

οπλοστάσιο της φιλοσοφίας της τεχνολογίας, συμπεριλαμβανομένων περισσότερων μεταφορών από τις επιτελεστικές τέχνες. Για παράδειγμα, σε επόμενες μελέτες σκοπεύω να εμπλουτίσω την ενσώματη-επιτελεστική διάσταση χρησιμοποιώντας τη μεταφορά του χορού: όχι του αφηρημένου χορού της δυνατότητας εμπρόθετης δράσης του Pickering, αλλά του χορού και των κινήσεων των ανθρώπων καθώς κινούνται μαζί και διαμέσου της τεχνολογίας.

Τέλος, η παρούσα προσέγγιση προτρέπει τους φιλοσόφους της τεχνολογίας και των μέσων να κατανοήσουν πως τα *δικά τους* γραπτά και οι δικές τους ομιλίες αποτελούν επίσης επιτελέσεις με ψηφιακές τεχνολογίες, επιτελέσεις που ενέχουν αφηγηματικές-χρονικές δομές και οι οποίες είναι πάντοτε κοινωνικές και ενσώματες. Αν όσα ειπώθηκαν σε αυτό το κεφάλαιο έχουν κάποιο νόημα, τότε οι ψηφιακές τεχνολογίες που χρησιμοποιούν οι φιλόσοφοι μπορούν να «γράφουν» και να «σκηνοθετούν» τον τρόπο σκέψης τους περισσότερο από όσο το πιστεύουν οι ίδιοι.